

هفته پژوهش
و فناوری
گرامی باد

تحلیل محتوای مجله‌های علمی – پژوهشی قرآنی ایران روش‌های پژوهش

سید مصطفی احمدزاده
استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

آذرماه ۱۳۹۹

اهمیت روش شناسی

- مجلات و نقش تولید علمی
- مجلات و ارتباط علمی
- اهمیت روش شناسی
- امکان انجام دوباره تحقیق
- امکان ارزیابی تحقیق
- جلب اعتماد خوانندگان
- روش شناسی و تولید نظریه
- زمینه سازی برای تبیین، آموزش، نقد و نوآوری

روش شناسی مقالات در یک نگاه کلی

- عدم تصریح به روش
- تصریح به روش
- روش های سنتی
 - روش قرآن به قرآن
 - روش روایی
- روش های معاصر
 - داده بنیاد
 - تحلیل گفتمان
 - معناشناسی

روش تحقیق

- روش تحلیل محتوای کمی
- شناسایی ویژگی‌های خاص پیام‌ها به طور نظام یافته و عینی
- واحد زمینه، «مقاله» و واحد ثبت برای بررسی روش، «مضمون»
- واحد زمینه وسیع‌ترین متن محتوایی است که می‌توان آن را برای مشخص کردن واحد ثبت مورد بررسی قرار داد.
- منظور از واحد ثبت، بخش خاصی از محتواست که با قرار گرفتن در مقوله‌ای معین مشخص می‌شود.
- روش گردآوری اطلاعات، روش کتابخانه‌ای
- تصریح به روش در چکیده، مقدمه، بیان مسأله، پیشینه، چارچوب مفهومی و نظری، متن مقاله و نتیجه‌گیری
- تدوین جدول روش‌های مقالات

ادامه روش تحقیق

- فرایند کدگذاری، بر اساس دسته‌بندی روش‌ها، قرار گرفتن هر مقاله - ای در یکی از دسته‌های روشی
- امکان تخصیص دو کد روشی به مقالات دو روشی
- حذف روش گردآوری داده‌ها (کتابخانه ای) به دلیل تفاوت با روش تحقیق
- بررسی مجدد به منظور اعتبار بخشی به فرایند کدگذاری مقاله‌ها در فاصله زمانی دو ماهه توسط پژوهشگر
- بررسی کدگذاری مقاله توسط ناظر طرح
- جامعه پژوهش، همه مجله‌های دارای امتیاز علمی - پژوهشی قرآنی در ایران، بین سال‌های ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۷

انتخاب بازه زمانی

- رشد روزافزون بهره‌گیری از روش‌های نوین (استادیاران جوان و دانشجویان و طلاب دوره‌های دکتری و سطح چهار حوزه)
- گسترش و رشد نشریات علمی - پژوهشی قرآنی در سال‌های اخیر به ویژه در حوزه‌های میان رشته‌ای و تخصصی تر قرآنی
- دستیابی به گزارش واقعی تر و تحلیل دقیق تر از وضعیت موجود
- زمینه‌سازی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای وضعیت مطلوب
- آخرین ویرایش فهرست نشریات علمی دارای اعتبار معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم تحقیقات و فناوری (اردیبهشت ۱۳۹۸)
- فهرست نشریات علمی - پژوهشی حوزه‌های علمیه کمیسیون نشریات علمی حوزوی (مردادماه ۱۳۹۶)

حجم نمونه

- حجم نمونه، کل جامعه آماری به صورت تمام شماری
- از مجموع ۳۱۱ شماره منتشر شده، بررسی 2233 مقاله
- ملاک بررسی، تاریخ دریافت مجوز علمی - پژوهشی
- عدم تصریح به روش تحقیق خود ۱۲۳۷ مقاله، ۵۵٪ و حذف از نمونه
- ادامه پژوهش بر روی ۹۹۶ مقاله، ۴۵٪

مجله‌های مورد مطالعه

از حیث تعداد شماره و تعداد مقاله‌های مورد بررسی و قلمرو زمانی

ردیف	عنوان مجله	نوع انتشار	ناشر	تعداد شماره	تعداد مقاله	قلمرو زمانی
۱	قرآن، فقه و حقوق اسلامی	دوفصلنامه	انجمن فقه و حقوق اسلامی حوزه علمیه	۸	۵۲	۹۴-۹۷
۲	پژوهش‌های قرآن و حدیث	دوفصلنامه	دانشگاه تهران	۱۶	۱۱۳	۹۰-۹۷
۳	مطالعات ترجمه قرآن و حدیث	دوفصلنامه	دانشگاه تربیت مدرس	۱۰	۶۵	۹۴-۹۷
۴	مطالعات قرآن و حدیث	دوفصلنامه	دانشگاه امام صادق (ع)	۱۵	۱۱۹	۹۰-۹۷
۵	مطالعات تفسیری	فصلنامه	دانشگاه معارف اسلامی	۲۹	۲۵۷	۹۰-۹۷
۶	علوم قرآنی و حدیث	دوفصلنامه	دانشگاه فردوسی مشهد	۱۶	۱۰۷	۹۰-۹۷
۷	مطالعات تاریخی قرآن و حدیث	دوفصلنامه	دانشگاه آزاد	۲	۱۵	۹۷-۹۷
۸	پژوهش‌های تفسیر تطبیقی	دوفصلنامه	دانشگاه قم	۸	۷۹	۹۵-۹۷
۹	آموزه‌های قرآنی	دوفصلنامه	دانشگاه رضوی	۱۵	۱۳۶	۹۰-۹۷
۱۰	آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث	دوفصلنامه	دانشگاه ایلام	۸	۵۱	۹۶-۹۷
۱۱	قرآن شناخت	دوفصلنامه	موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره)	۱۵	۹۸	۹۰-۹۷
۱۲	مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی	فصلنامه	انجمن ایرانی مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی با همکاری پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	۸	۴۹	۹۶-۹۷
۱۳	کتاب قیم	دوفصلنامه	دانشگاه مبین	۱۹	۱۶۷	۹۰-۹۷
۱۴	تحقیقات علوم قرآن و حدیث	فصلنامه	دانشگاه الزهرا	۲۶	۱۸۵	۹۰-۹۷
۱۵	پژوهش‌های ادبی-قرآنی	فصلنامه	دانشگاه اراک	۲۴	۱۷۴	۹۲-۹۷
۱۶	پژوهش‌های زبانشناختی قرآن	دوفصلنامه	دانشگاه اصفهان	۱۴	۱۱۵	۹۱-۹۷
۱۷	پژوهشنامه قرآن و حدیث	دوفصلنامه	انجمن علوم قرآن و حدیث ایران	۱۴	۸۸	۹۰-۹۷
۱۸	پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن	دوفصلنامه	دانشگاه پیام نور	۱۲	۱۰۱	۹۱-۹۷
۱۹	پژوهش دینی	دوفصلنامه	با همکاری انجمن علوم قرآن و حدیث ایران	۱۶	۹۹	۹۰-۹۷
۲۰	پژوهش‌های قرآنی	فصلنامه	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، شعبه خراسان رضوی	۲۳	۱۶۲	۹۰-۹۷
جمع کل				۳۱۱	۲۲۳۳	

دسته بندی روش ها

- بر اساس هدف: بنیادی، کاربردی و عملی و بر اساس ماهیت و روش: تاریخی، توصیفی، همبستگی، تجربی و علی (حافظ نیا)
- رویکرد: کمی، کیفی و ترکیبی و مهم ترین روش های کیفی: پدیدارشناسی، مردم نگاری، نظریه بنیادی، تحقیق اقدامی، تاریخی - مقایسه ای و فمینیستی (ایمان)
- همه پژوهش ها: دو نوع تبیینی (Explanatory Research) و اکتشافی (Exploratory Research) و تبیینی: تاریخی (Historical Research)، مقایسه ای یا تطبیقی (Comparative Research) و تحلیلی (Analytical Research) (پاکتچی)
- روی آوردهای مطالعات دینی: درون دینی، برون دینی و تلفیقی. روش های درون دینی از حیث ابزار و روش: مآثور، قرآن به قرآن، قرآن به روایت و از حیث پارادایم: سمانتیک و هرمنوتیک و روش های برون دینی: تجربی، تحلیلی، تاریخی، پدیدارشناختی وجودی نگر و روش های تلفیقی: تطبیقی و میان رشته ای (فرامرز قراملکی)
- پژوهش پایه کیفی، پدیدارشناسی، قوم نگاری، گراند تئوری، تحلیل روایتی و پژوهش انتقادی (مریام)
- تحلیل روایتی، پدیدارشناسی، قوم نگاری، موردکاوی، گراند تئوری، اقدام پژوهی، مطالعات فرهنگی و فمینیستی (مارشال و راسمن)
- رویکرد ترکیبی: طرح موازی همگرا (convergent parallel)، طرح متوالی اکتشافی (exploratory sequential)، طرح متوالی توضیحی (explainatory sequential)، و طرح تحولی، لانه ای، و چندمرحله ای (transformative, embedded, and multiphase) (کرسول)

دسته‌بندی روش‌های پژوهش

- با تجدیدنظر و تلفیق در روش‌های نوین پژوهشی معرفی شده در متون تخصصی روش تحقیق و آثار روش‌شناختی قرآنی و تفسیری
- پرهیز از گستردگی، دارای جامعیت و دربرگیرنده روش‌های مختلف
- دسته‌بندی اولیه، تدوین و ارائه به پنج نفر متخصص و نهایی سازی بر اساس اجماع آنان
- دسته‌بندی کلی روش‌ها به لحاظ رویکرد
- به لحاظ اهمیت و جلوگیری از تداخل‌های روشی، گاه افزون بر روش‌های اصلی، توجه به روش‌های فرعی زیر مجموعه آن
- متناسب با پژوهش‌های قرآنی، ذکر روش‌های متن‌محور به صورت جزئی‌تر

دسته بندی روش‌های پژوهش در مقالات قرآنی به لحاظ هدف

- بنیادی : در جستجوی کشف حقایق و واقعیت‌ها و شناخت پدیده‌ها و اشیاء (حافظ نیا، ۱۳۸۶)
- کاربردی: رفع نیازمندی‌ها و بهبود ابزارها، اشیاء و الگوها در جهت توسعه رفاه و سطح زندگی (حافظ نیا، ۱۳۸۶)
- عملی: حل مسئله یا حل مشکل خاص بدون خاصیت تعمیم‌پذیری زیاد (حافظ نیا، ۱۳۸۶)

دسته بندی روش های پژوهش در مقالات قرآنی رویکرد کمی

- همبستگی
- علی - مقایسه ای
- آزمایشی
- فراتحلیل
- توصیفی
 - توصیفی - تحلیلی
 - موردی
 - تحلیل محتوای کمی
 - پیمایشی
 - نظر سنجی
 - تحلیل ثانویه

دسته بندی روش های پژوهش در مقالات قرآنی رویکرد کیفی

- تحلیل تماتیک
- مرور نظام مند
- دلفی
- نشانه شناسی
- زبان شناسی
- بینامتنیت
- آواشناسی
- واج شناسی
- ریخت شناسی
- نحوشناسی
- معناشناسی
- متن کاوی
- داده کاوی
- هرمنوتیک
- مردم نگاری
- تاریخی
- تاریخی - تطبیقی
- تاریخ انگاره
- تحلیل محتوای کیفی
- پدیدارشناختی
- نظریه بنیادی
- روایتی
- تحقیق اقدامی
- تحقیق عملی مشارکتی
- تحلیلی
- تطبیقی
- تبیینی
- تحلیل گفتمان

دسته بندی روش‌های پژوهش در مقالات قرآنی رویکرد ترکیبی

- تلفیقی
- میان رشته ای

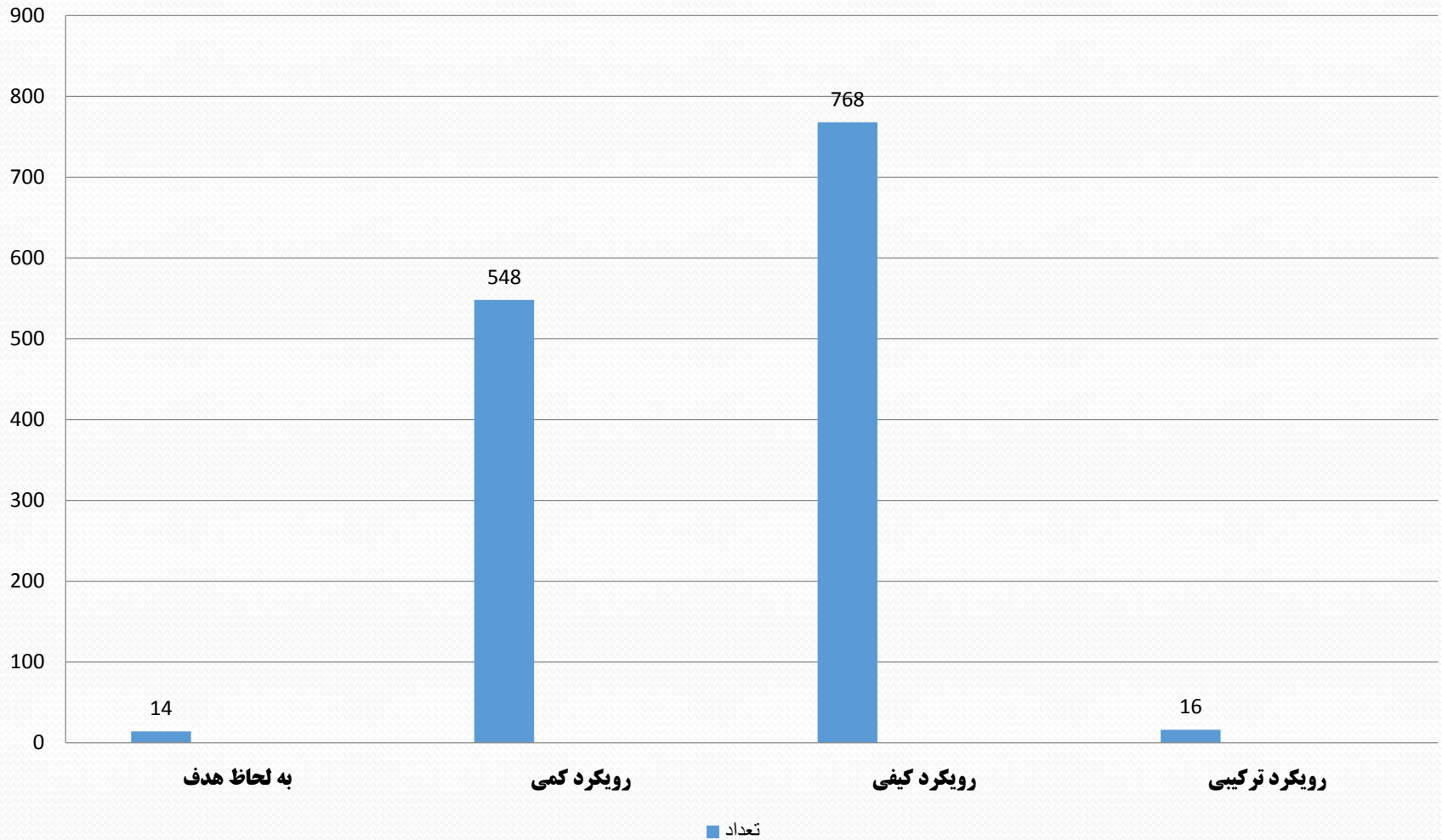
فراوانی ها

- بیشترین فراوانی: توصیفی - تحلیلی، معناشناسی، زبان شناختی، تطبیقی، تحلیلی، تحلیل محتوای کمی، تاریخی، نشانه‌شناختی و توصیفی
- کمترین فراوانی: روش‌های آزمایشی، پدیدارشناختی، موردی، تحقیق عملی مشارکتی و دلفی
- هیچ مطالعه‌ای با رویکرد کمی: فراتحلیل، همبستگی، علی-مقایسه‌ای، نظرسنجی و تحلیل ثانویه و با رویکرد کیفی: مردم‌نگاری، تحقیق اقدامی، واج‌شناسی و مرور نظام‌مند

توزیع روش‌های پژوهش در مقاله‌های علمی - پژوهشی قرآنی

روش پژوهش	n	%
توصیفی- تحلیلی	423	31.6
معناشناسی	155	11.6
زبان شناختی	119	8.9
تطبیقی	112	8.3
تحلیلی	93	6.9
تحلیل محتوای کمی	73	5.4
تاریخی	49	3.6
نشانه شناسی	43	3.2
توصیفی	36	2.6
تحلیل محتوای کیفی	28	2
تحلیل گفتمان	27	2
بینامتنیت	21	1.5
ریخت شناسی	20	1.4
متن کاوی	18	1.3
روایتی	16	1.2
پیمایشی	14	1
نظریه بنیادی	10	0.7
تاریخ انگاره	9	0.6

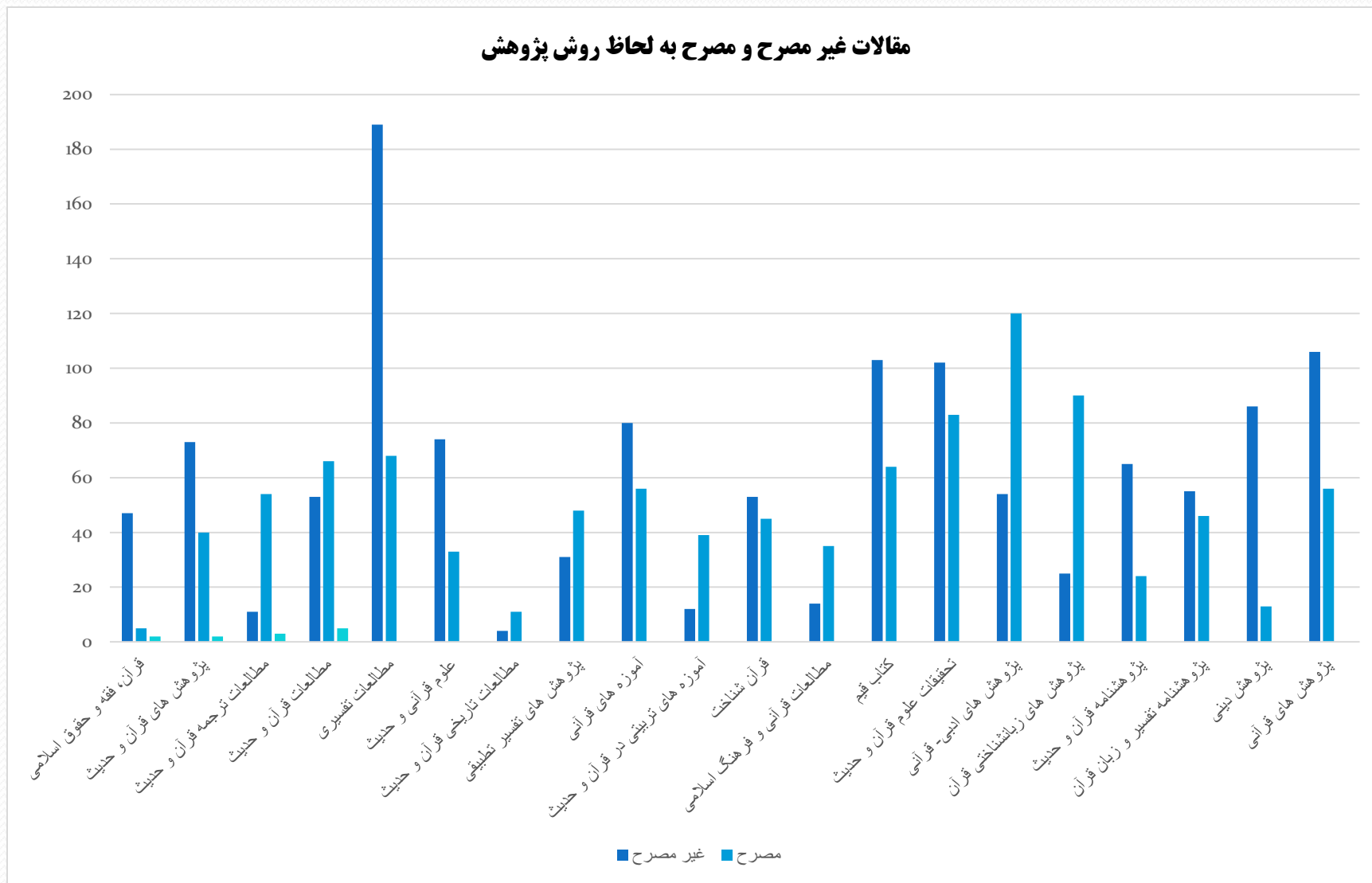
تعداد روش ها بر اساس رویکرد

توزیع مقالات مصرح و غیر مصرح به لحاظ روش پژوهش

جمع			عناوین نشریات
کل	مصرح	غیر مصرح	
۵۲	۵	۴۷	قرآن، فقه و حقوق اسلامی
۱۱۳	۴۰	۷۳	پژوهش های قرآن و حدیث
۶۵	۵۴	۱۱	مطالعات ترجمه قرآن و حدیث
۱۱۹	۶۶	۵۳	مطالعات قرآن و حدیث
۲۵۷	۶۸	۱۸۹	مطالعات تفسیری
۱۰۷	۳۳	۷۴	علوم قرآنی و حدیث
۱۵	۱۱	۴	مطالعات تاریخی قرآن و حدیث
79	48	31	پژوهش های تفسیر تطبیقی
136	56	80	آموزه های قرآنی
51	39	12	آموزه های تربیتی در قرآن و حدیث
98	45	53	قرآن شناخت
49	35	14	مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی
167	64	103	کتاب قیم
185	83	102	تحقیقات علوم قرآن و حدیث
174	120	54	پژوهش های ادبی- قرآنی
115	90	25	پژوهش های زبانشناختی قرآن
88	24	65	پژوهشنامه قرآن و حدیث
101	46	55	پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن
99	13	86	پژوهش دینی
162	56	106	پژوهش های قرآنی
۲۲۳۳	۹۹۶	۱۲۳۷	جمع

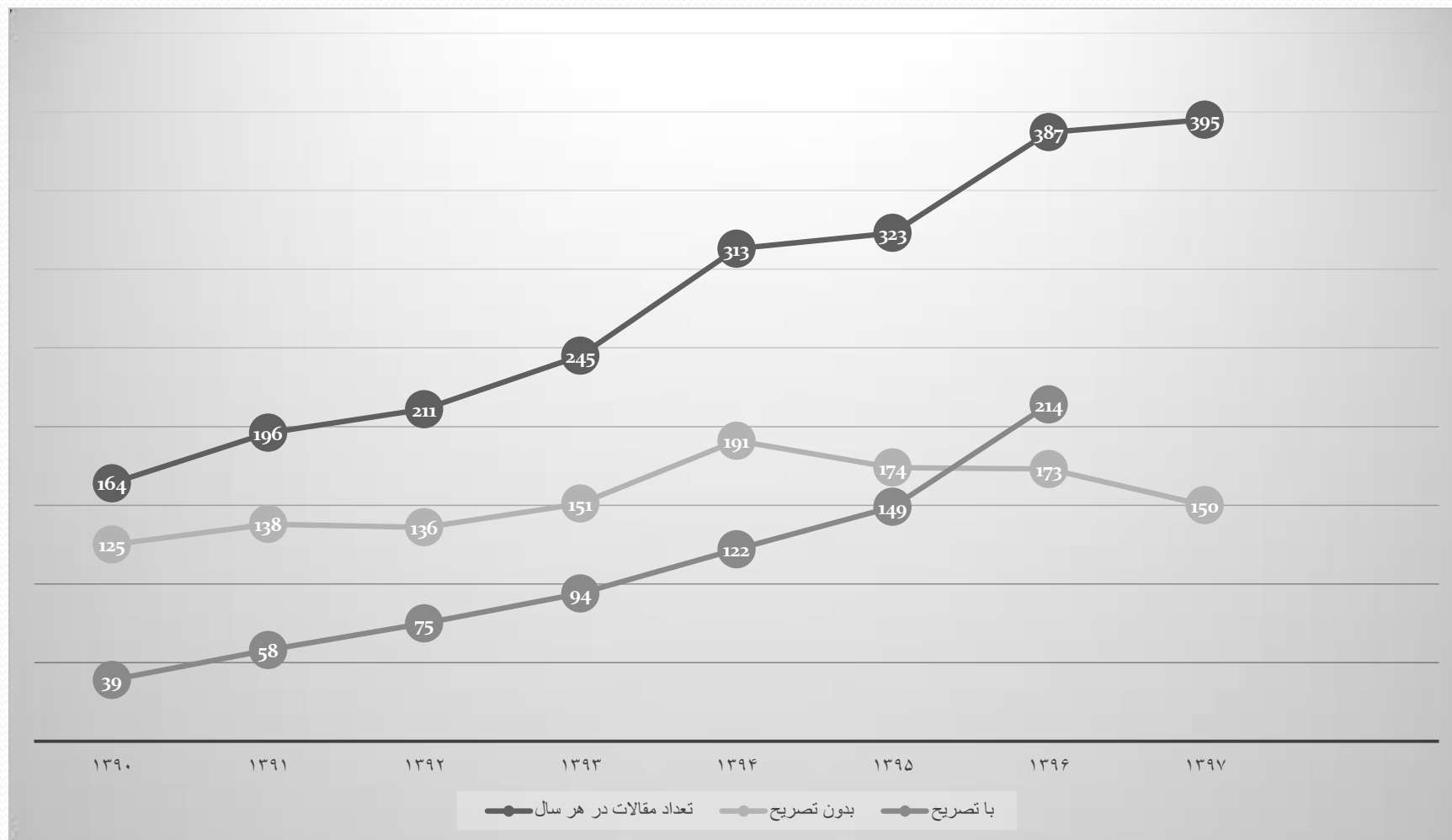
مقالات غیر مصرح و مصرح به لحاظ روش پژوهش

توزیع فراوانی مقالات غیر مصرح و مصرح به لحاظ روش پژوهش به تفکیک سال

روش		تعداد مقالات در هر سال	سال	ردیف
با تصریح	بدون تصریح			
۳۹	۱۲۵	۱۶۴	۱۳۹۰	۱
۵۸	۱۳۸	۱۹۶	۱۳۹۱	۲
۷۵	۱۳۶	۲۱۱	۱۳۹۲	۳
۹۴	۱۵۱	۲۴۵	۱۳۹۳	۴
۱۲۲	۱۹۱	۳۱۳	۱۳۹۴	۵
۱۴۹	۱۷۴	۳۲۳	۱۳۹۵	۶
۲۱۴	۱۷۳	۳۸۷	۱۳۹۶	۷
۲۴۵	۱۵۰	۳۹۵	۱۳۹۷	۸
۹۹۶	۱۲۳۷	۲۲۳۳		جمع

سیر فراز و فرود مقالات غیر مصرح و مصرح به لحاظ روش

نامشخص بودن جایگاه روش در مقاله

- ذکر روش در چکیده
- ذکر روش شناسی در مقاله
- عدم تصریح به روش خویش
- سردرگمی در مکان روش شناسی در مقالات
- ذکر روش در سوال و فرضیه
- ذکر روش شناسی و عدم تصریح به روش خویش

آشوب روشی

- ذکر چند روش نامتجانس
- هر مساله روش خاص را دارد
- توجه به پارادایم و عدم سنخیت روش های گوناگون با یکدیگر
- در صورت امکان قابل جمع بودن ، رعایت اصول و ضوابط

خلط دو روش تحلیل و روش گردآوری

- روش تحلیل: شرح فرایند پژوهش برای دستیابی به پاسخ مساله
- روش جمع آوری اطلاعات : روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی مانند: مصاحبه، پرسشنامه، مشاهده و ترکیبی
- نشستن روش کتابخانه ای به جای روش تحلیل

افزایش کپی برداری روشی

- افزایش رویه کپی برداری

- مقالات متعدد بر اساس یک روش مشخص با تغییر واژه‌های به واژه دیگر

- مقاله سازی

- کپی برداری در پیشینه

- مشابهت منابع انگلیسی

- یک ترجمه در مقالات گوناگون با ارجاع مستقیم به یک منبع انگلیسی

- عدم رعایت اخلاق پژوهش در ارجاع به منبع مستقیم

روزمرگی موضوعی و عدم پاسخ گویی به نیازهای قرآنی کشور

- فقر موضوعی در عناوین مقالات
- سوره یوسف و ضمائر آن / بینامتنیت قرآن با آثار ادبی مانند حافظ و به ویژه مولوی
- کمبود مقالاتی با مسائل مورد نیاز روز
- اقلیت و اکثریت در استفاده از روش در مقالات خود
- اقلیت، آگاهی به روش نوین، آموزش قرآن پژوهان جوان
- اکثریت نا آگاه نسبت به روش‌های گوناگون نوین، روش‌های ناقص و ضعیف
- سرلوحه قرار گرفتن این مقالات برای پژوهش‌های دانشجویان و طلاب جوان محملی برای ارتقاء رتبه‌های علمی استادان و دانشجویان
- فاصله میان نیازهای قرآنی کشور با عناوین و مسائل مطرح در مقالات قرآنی

نیاز به تولید روش

- نیاز استادان و دانشجویان به روش های نوین
- سیر مقالات زبان شناسی و معناشناسی
- نیمی از مقالاتی که به روش خود تصریح داشته اند، به زبان-شناسی و نشانه شناسی و حوزه های وابسته به آن مانند معناشناسی و تحلیل گفتمان و بینامتنیت
- آموزش روش های نوین در دانشگاه و حوزه
- تدوین متون
- برگزاری کارگاه های روشی

سیر پرشتابِ توجه به روش

- کم توجهی به روش در دهه نود
- دگرگونی در سال ۹۵
- در ۹۴ تعداد مقالات بدون تصریح به روش ۶۱٪
- در ۹۵ تعداد مقالات بدون تصریح به روش ۵۴٪
- مقالات مصرح به روش خود در سال ۱۳۹۴، ۱۲۲ مورد بوده و در سال ۱۳۹۵ این تعداد به ۱۴۹ مورد، رشد ۷٪ مقالات روش دار
- افزایش رشد مقالات روش دار از سال ۹۴ تا ۹۷ به ۲۳٪
- افزایش بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی از سال ۹۴ به بعد
- خلا جدی در بهره‌گیری از برخی روش‌های پژوهش مانند: مرور نظام‌مند، دلفی، پدیدارشناختی، تاریخی - تطبیقی، تحلیل مضمون
- رشد قارچ گونه از روش توصیفی - تحلیلی

تخصصی سازی نشریات قرآنی

- ۱۵ نشریه دوفصلنامه و ۵ نشریه فصلنامه
- انتشار سالانه ۵۰ شماره نشریه
- انتشار ۳۵۰ مقاله در سال
- لزوم تخصصی سازی نشریات قرآنی
- نشریه پژوهش‌های زبانشناختی قرآن کریم (دانشگاه اصفهان)
- نشریه تخصصی هم داوران تخصصی هم هیأت تحریریه قوی تر و متخصص تر

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

ستایش خدایی را که پروردگار جهانیان است
praise be to allah, lord of the worlds

با سپاس از
همراهی شما